

**ҚАЗАҚ
САХНАСЫНДАҒЫ
ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ
АДАМ БЕЙНЕСІ**

Өнер – көркем образдар жүйесі арқылы адамның дүниетанымын, ішкі сезімін, жан дүниесіндегі құбылыстарды бейнелейтін қоғамдық сана мен адам танымының формасы. Өнер өмірде болған оқиғаларды қаз-қалпында алмай, өзгертіп, түрлендіріп, көркем образдарды типтендіру арқылы сомдайтын эстетикалық құбылыс. Көркем шығарманың бел ортасында нақты бір тарихи жағдайда алынған жеке адам тағдыры, адамдардың қоғамдық қатынастары мен қызметтері тұрады. Олар суреткер қиялы арқылы өңделіп, көркем образдар түрінде беріледі. Шығармашылық адамның бейнесін сахнаға шығару – қазақ театрының қалыптасуынан бері келе жатқан құбылыс. Бұған «Бүгінде сахнадан өмір құбылысын жалаң оқиғалар мен кара дүрсін баяндаулар арқылы бере салмау, адамға айрықша әсер ететін, көркем образ арқылы бейнелеп беретін драмалық шығармаларды репертуарға таңдап кіргізу барлық театрлар үшін өткір мәселелердің қатарында қалып келе жатыр. Көрермендердің эстетикалық танымына әсер ететін театрдың күрделі процеске ойысуы әрқашан қоғам өмірінің белгілі бір кезеңіндегі ілгерілеу сатысына, даму қарқынына, әлеуметтік талап-тілегіне байланысты болады», – [1, 138 б.] деген театртанушы Б. Нұрпейістің пікірі дәлел.

М. Әуезов атындағы Мемлекеттік академиялық драма театрының сахнасында көптеген спектакльдер өнер адамының шығармашылығына арналып қойылып жүргенін көзі ашық, көкірегі ояу яғни театр өнерінен хабары бар жан біледі. Бұл орайда театр сахнасында қойылған Ә. Таразидің «Ақын... Періште...Махаббат», И. Сапарбайдың «Сыған серенадасы», Д. Исабековті «Актриса» спектакльдерін атап айтуға болады.

Исраил Сапарбайдың көрнекті композитор, Қазақстанның халық артисі, қазақ эстрадасының негізін қалаушы, халық «вальс королі» деп атаған Шәмші Қалдаяқов өмірінен сыр шертетін «Сыған серенадасы» мюзиклы 2000-жылдары қазақ көрермендерінің сүйіп тамашалайтын қойылымдардың біріне айналды. Спектакльде талант пен орта, өнер мен өмір арасындағы қайшылықтарды ашумен қатар әсерлі сезім мен әуезді музыкаға да кең орын берілген. *Әуен мен әсерге де толы бұл* қойылым режиссерлері Есмұхан Обаев пен Төлеубек Аралбай.

Оқудан шығып қалған Шәмші көше аралап жүріп бір топ сығандарға кездеседі. Осы сәт өте әсерлі. Сахнаның екі жағынан қаулаған, сұлу бойжеткендер, яғни сыған қыздары ашық та әдемі дауыстарымен сыңғырлай күліп шыққан сәтті айтып өтпеске болмас. Осы тобырдың арасында ерекше көзге түсетіні паң жүрісті, тәкәппар Изольда. Қыз жігітке болашағын болжап, сөйтіп жігіт жүрегін жаулап алады. Шәмші рөлін театрдың талантты актерлері Б. Тұрыс пен Е. Біләлов ойнайды. Б. Тұрыстың Шәмшісі ақылды, сезіміне адал, шын жүректі, ұстамды. Актердің өз рөліне толыса кірген сахнасы – Изольдаға ән айтқан кезі. Оның махаббаты сырлы жыр арқылы ғана шығады. Актер қойылымның мюзикл жанрын лирикалық өлендермен жеткізеді. Әуен сазын тебірене айтады. Сахнада екі қолын кең жайып тұрып жүргенде, ол сазды әндер жүрек жыры екені айдан анық білінеді. Шәмші – Б. Тұрыс әр сахнада өзгеріс үстінде болуға ұмтылады. Ол әр көріністі даралық қасиетімен жеткізеді, актер сымбатты қыздардың билегендеріне қуанады. Олардың кең етектегі көйлектерімен керіле жүргендеріне сүйсіне қарайды. Орындаушы жалғыз қалғанда, қара көлеңкелеу жарықта біраз ойланып отырады. Ол ішкі көңіліндегі тыныштықты ақырын шыққан даусымен білдірмек. Ал Сағыныш – Л. Қалдыбековамен кездесетін сахнасында жалындаған жастықтың ыстық лебі сезіледі. Сол таныстыққа себепші болған сахнадағы жанбырдың салқын тамшыларын аспанға қараған шаттық күлкісімен әсерлі жеткізді.

Б. Тұрыстың ойыны жөнінде театртанушы А. Еркебай: «Талантты актер Шәмшінің ішкі жан дүниесіне терең бойлап, әрбір сөзіне, қимыл-қозғалысына аса зор мән беріп, оның мінезін ашуға ұмтылған. Оның орындаушылық шеберлігін де өзіндік бояу, сахналық тыныс, көрермендердің қабылдауына әсер етерлік әншілік өнері Шәмшінің әнмен өнерге деген сүйіспеншілігін ашуға мол септігін тигізген. Б. Тұрыс композитордың жалын атқан жастық жігерін, сыған қызымен туған еліне деген махаббат жолындағы жүрек күресінің арпалыс сәттерін нанымды ойнайды. Актер өз кейіпкерін ерекше сипатқа бөлемейді, таборға келіп сығандармен беттесіп, Изольдамен жүздесетін сахнада кәдімгі қарапайымдылық, ақындық мінез, қазақ халқына тән сипаттанытады.», [2, 177 б.] – деп оң пікір білдіреді.

Шәмші рөлін келесі бір құрамда орындаған актер Е. Біләл кейіпкердің мінезін терең ұққан. Ол әсіресе жалғыз қалған сахнасында ана рухымен тілдесе білді. Апа бейнесіндегі – Ш. Меңдиярова

әншінің жан дүниесін толықтырып тұрды. Оның аналық жүзі Шәмші – Е. Біләлді шынайы тебіреніске бөледі. Сондағы актердің ойлы тұрысы, әуенге толы баяу сөздері табиғи шықты. Екі актер де анасына кең дүниенің қатыгез сәттерін еркін сырласу арқылы жеткізе білді. Актер жанында тұрған серіктестігін сезіне алады. Оны Изольдамен аяқ-астынан кездесетін сахнасынан көруге болады. Әншіге сыған қыздарының шұбырған жүрістері алғашында жат көрінді. Бірақ мұндай жүріске бойы үйренбегенімен, оның жүрегін шынайы ұғатын жандар сол тобырдың арасында бар екені анық. Актер өзіне берілген сахнада ұсынылған шартты жағдайға сәйкес, сезіммен, іс қимылымен әрекет етті. Екі актерде кейіпкердің жаны мен қанын өз бойына дарытып, сахналық бейне жасады деп толықтай айтуға болады.

Сахнада сұлулығымен, тәкәппарлығымен сәулесін шашқан күндей болып көзге түсетін сыған қызы Изольда. Изольда бейнесін театрдың үш белді актрисасы ойнайды. Назгүл Қарабалина өз кейіпкерінің сыртқы болмысын, жүріс-тұрысын, өзін сахнада ұстауын жақсы тапқан. Актриса бойында сыған қызына тән ұстамдылық, өжеттілік бар. Дей тұрғанмен оның ойын өрнегі бірқалыптыдай көрінді. Шәмшіге ғашық қыз, оны сүйеді дегенмен еркіндікті сүйгенінен артық көретін ару өз тобырымен басқа мемлекетке жол тартады. Осы кезде кейіпкерінің жан айғайын жеткізуде актрисаға шеберлік жетіспей жатқандай әсер қалды. Керісінше Ш. Жанысбековада ішкі психологиялық иірімдер басым болды ма, актриса өз кейіпкеріне қатты беріліп кетті ме – даусы бәсең болып көрерменге естілмей жатқан тұстары көптеп кездеседі. Актрисаның бір ерекшелігі – жарқыраған көздерімен көрермен есінде қалды. Көз адам жанының айнасы деп жатамыз, сол тұңғыш көздері кейіпкерін ашуда үлкен роль атқарды деуге болады. Соңғы кездері Изольда рөлін театрдың талантты актрисасы Д. Жүсіп ойнап жүр. Оның Изольдасы сұлу да нәзік жанды сыған қызы. Түр-тұлғасы келіскен актриса өз кейіпкерінің өмірбаянын жете зерттеп, кейіпкерінің өсу эволюциясын жақсы көрсете алды. Д. Жүсіпті сахнадан көріп отырып нағыз сыған қызын көргендей әсер алдық десек артық айтқандық емес. Сыған қызы Изольда да махаббаттың шоғын үрлеп, Шәмшінің ойын да, бойын да билеп алады.

Спектакльдегі негізгі тартыс Шәмші мен Изольда арасында өрбиді. Қазақтың қара домалақ баласы сүйгенін ауылға алып кетем деп әзілдеп айтса да шындығын айтып ағынан жарылады. Ал еркіндікті жанына серік еткен, даланың

ерке де сұлу қызы махаббатынан айрылғысы келмей, Шәмшіні өзімен тобырға алып кеткісі келетін сахна, нағыз тартыстың қайнап жатқан тұсы десек болады. Бүгінгі тарих, кешегі шынайы оқиға сығандар тобыры Шәмші Қалдаяқов өміріне өзінше әсер қалдырады. Ол осы ортада жүріп сыған қызы Изольдаға ғашық болды. Кейін аз ғана ғұмырына серік болған тобырға деген сағыныш пен кимастық өмірге жаңа әннің жол тартуына себепші болады. Әлбетте шынайы әсерсіз, шынайы тағдырсыз өміршең шығарманың дүниеге келуі де екіталай. Бұл қағида тұрғысынан қарағанда «Сыған серенадасы» – шынайы, мөлдір махаббаттың құрсағын жарып шыққан керемет дүние. Тартысқа толы шытырман оқиғаның ортасында сезімнің сергелдеңіне түскен сазгер ең соңында тобырға еріп кете бермейді. Жаны ауырса да, ата-баба аманатын аттап кетпейтінін айтады. Бұл композитордың отанға деген сүйіспеншілігін, тағы бір ерекше қырын аша түседі.

Жас Шәмшінің жаңбырлы күні ақ жауын астында қалған ару Сағынышпен кездесуі әнші өміріне аса өзгеріс енгізбесе де драматург осы тұсты аша көрсеткен. Сағыныш роліндегі Г. Шыңғысова әдемі де биязы, ұяң нағыз қазақтың ибалы қызы. Өнерге ғашық, тұрмыс құрса да Шәмшінің әндерін жатқа айтып жүреді. Сағыныштың өнерге Шәмші әндеріне деген махаббаты сүйгені Абзал екеуінің арасына сызат түсіреді. Қызғаныш деген қызыл отқа дертті болған Абзал Сағыныштың арына тиетін сөздер айтып, ақыр соңы екеуінің арасындағы нәзік сезім үзіліп тынады. Абзал ролінде Б. Айтжанов көрерменді бірден баурап алады. Актердің аузынан шыққан әр сөз анық әрі нық. Бұл бүгінгі таңда әйеліне қараптан қарап қара күйе жағатын, өнерді түсінбейтін, өзімшіл жігіттердің типажы десек те болады. Ал Сағыныш – Шәмшінің өнерін шексіз сүйетін халықтың жиынтық бейнесі.

«Сыған серенадасы» бүгінде нағыз кассалық қойылымдардың бірі болып саналады. Режиссер де, актерлер де Шәмші бейнесін ашуға тырысқан. Бірақ осы спектакльдің актерлік ойындарында көрермен қабылдар біраз жетістіктер болғанымен, қойылымның ән айтатын жерлерінде фонограмманы қолдану тым артық болып кеткен. Осыған байланысты Б. Құндақбайұлы: «Ән мен би, өлең мен музыка кейбір спектакльдерге күштеп енгізіліп, кейде пьесаның драматургиялық ерекшелігі ескерілмей, көркемдік талғам, сахналық өлшем дегендер ұмыт қалып барады. Музыка спектакльдің бөлінбес бөлігі екендігі дау-

сыз. Бірақ оны орынсыз қолданып, штампқа айналдырудың қажеті жоқ», – [3, 87-88 бб.] деп айтып кеткендей олар өздерінің тірі дауыстарымен шырқар болса, қалың жұртшылыққа әлдеқайда жағымдырақ болар еді. Дегенме де, спектакльдің ғұмырының ұзақ болуын халықтың композиторға деген махаббаты деп білеміз.

Қара шаңырақ М. Әуезов театры сахнасында өнер адамдарының шығармашылығына арналған спектакльдер баршылық. Солардың тағы бірі Ә. Таразидің «Ақын...Періште...Махаббат...» пьесасы – Мұқағали Мақатаевтың өмірі жайлы оқшау ойларға негізделген. Періште көңілді ақын өмірдің мәні – махаббатты жырлап, артынан үлкен қазына тастап кетті. Сюжеттің арқауы болған негізгі оқиға желісі ақынның басындағы жеке өмірбаяндық драманы қоғам өмірімен ұштастыра отырып, шығармадағы көркем уақытты тұтастай дәуір келбеті деңгейінде бейнелейді. Сезімнің сан алуан пернелерін термелеп, көңіл әуенін, жан сарайындағы жалғыздықты жырға қосқан ақын, ел азаттығын аңсаған «бунтарь жігіт» – сюжеттік ыңғайда екеуі екі басқа адамдар болғанымен, идеялық-композициялық тұрғыда ақын тұлғасын екі қырынан танытуға ұмтылысты білдіретін өзіндік көркемдік шешім.

Спектакль басталғанда спектакльдің декорациясы бірден көзге түседі. Режиссер әр кейіпкерді бір рамаға салып қойғандай әсер қалдырады. Сахна төрінде Дүниенің тұтқасы мен оның періштесі отырса, бер жағында Қарасазов, яғни ақиық ақын Мұқағали, оған қарама қарсы оның досы Жанторсық, одан бермен медбике, одан кейін еден жуушы әйел. Ал сахнаның жоғарғы жағында музыкант жігіт орналасқан. Режиссердің ойы – олар әр топтың өкілдері.

Спектакль оқиғасы ауруханаға түскен Қарасазов төңірегінде өрбиді. Оған досы келіп кітабын шығарып беру үшін, Дүниенің тұтқасына баруды жөн деп санайтынын айтады. Осы сахнада Жанторсық дүниені тіреп тұрғандай өзіне сенімді болса, ал Дүниенің тұтқасының алдына барғанда қадір-қасиетінің жоқтығын көреміз. Осы кездесуде Қарасазов өзінің бұрынғы ессіз сүйген ғашығы Періштені кездестіреді. Екеуінің арасындағы әлі де суымаған сезім, көзбен де, сөзбен де көрініп тұрады. Спектакльде асау жігіт ақын да, періште де, Қарасазов та өледі.

Қазақ театры режиссура өнерінің өзінше дамып-қалыптасуында ерекше үлес қосып жүрген режиссерлер қатарынан Әубәкір Рахимовтың «Ақын...Періште...Махаббат...» спектаклінен өмірдің сан алуан шындығы мен жалғанын, дүниенің

кейбір қызығы мен қиындықтарын тіршілік иесінің басындағы әртүрлі құбылмалы сәттерді, жалпы, адам тағдырының небір мысалдарын сахнадан көре аламыз.

Бас кейіпкер Қарасазов ролінде Ерлан Біләл өзіне берілген рөлді жете түсініп, жақсы алып шықты. Оның іс-әрекеті, мимикасы, даусы, сөйлеу мәнері ешқандай талас тудырмайды. Өз кейіпкерінің психологиялық иірімдерін дөп басқанына нанасыз. Кейіпкерінің мына өмірдегі әділетсіздіктерден жеріген, өзгеге жалпақтауды білмейтін, тік жүріп, тік сөйлейтін, әділдікті жаны сүйетін ақын бейнесін Е. Біләлдің Қарасазовынан көрдік.

Періште роліндегі театрдың актрисасы Б. Қажынәбиеваның сыртқы келбетінде мін жоқ, пластикасы таза, қимылдары әсерлі де нақты. Тек, сахнаға шығу үшін сыртқы сұлулық аздық ететініне тағы да көзің жетеді. Актерге ішкі багаж керек. Актриса орындайтын рөлдерінде кейіпкерлерінің өсу процесіне қатты мән беруі керек-ақ. Осының барлығы Б. Қажынәбиеваның ойынында жетіспей жаттыр.

Жанторсық – М. Нұрәсілов жағымпаз кейіпкер бейнесін жақсы тапқан. Адамға қалай жағынарын білетін, жағымпаздыққа еті үйреніп кеткен жағымпаздың жағымпазы. Актер әр кейіпкерге деген қарым-қатынасын жақсы ашады. Ақынға қалай сөйлеуді біледі, Дүниенің тұтқасына деген қатынасы нанымды әрі орынды.

Спектакльде еден жуушыны сомдаған Ғ. Байқошқарованың әр сөзі көременге анық жетеді. Актрисаның әр сөзге қойған акценті, сөзді ойната білуі өте шынайы. Сырттай қарағанда санасыз әйел секілді болғанымен, оның ішкі мұңын актриса психологиялық толғаныспен аша алды.

Мұндағы әр кейіпкер бүгінгі біздің замандасымыз, мұндасымыз деп білеміз. «Шығарманың көркемдік-идеялық мазмұнын, автордың бейнелеу ерекшелігін жете түсінуден туған нақты режиссерлік ой-тұжырымға сүйене отырып, автор өз трактовкасын ұсынады. Оның сахнадағы әрбір қимыл-қозғалысы, сөйлеу мәнері, төңірегіндегілермен қарым-қатынасы, яғни, сахналық бейне жасау жүйесі арқылы режиссер өз ой-тұжырымының бұрмаланбай, әрдайым ойдағыдай жүзеге асырылуын қадағалайды. Режиссер мен актердің кейіпкер бейнесін жасаудағы шығармашылық ынтымағының қызық та жауапты кезеңі осы арада», – [4, 61] деп Б. Құндақбайұлы айтқандай бұл қойылымдағы режиссерлік ой-тұжырым актерлік ойынмен шебер астасып, автордың ойы дәлме-дәл көрсетілген.

Д. Исабековтің «Актриса» пьесасы еліміздің басындағы алмағайып заманның ақтандақ тұстарынан, өнер саласындағы адамдарымыздың басындағы күй-жайынан сыр шертеді. Шығарма тақырыбы тоқырау кезеңіндегі өнердің, өнер адамдарының тағдыры. Өнерді, өнерліні бағаламау қазір де кездеседі. Сондай-ақ, саф өнерді екінші орынға қойып, ақша еркінде жүргендерде аз емес. Аталмыш пьеса Н. Жұманиязовтың режиссурасымен сахналанған болатын.

Д. Исабековтің «Алтын тордағы тоты» туындысында Айгүл Асанова есімді актрисаның өмірбаяны сахнада баяндалады. Ұлттық сахнада қойылып жүрген отандық, шетелдік драматургтердің үздік пьесаларында басты рөлдерді сомдап жүрген атақты актриса өз ғұмырының асулары мен белестерін көрерменге әңгімелейді. Айгүл театр мен жеке өмір арасындағы қайшылықтарын, осыған байланысты отбасылық тұрмысындағы ауыртпашылықтарын бүкпесіз баяндайды. Спектакль хақында журналист Г. Бектасова: «Сұлу, атақты, басты рөлдердің бәрін иемденсе де, бірақ актриса бақытсыз. Оның бақытсыз болуының сыры да сол, өз елінде өнерінің бағаланбауы. Жалғыз оның емес, драма театр артистерінің бағасын ала алмауы. Күннен күнге қысқан нарық заңы да олардың бағасын төмендетіп барады. Сұлулық бар, дарынды, бірақ, түбіне келгенде оларда ақшаға тәуелді. Атағын қайтсін, ақшасы болмаса. Театрсыз, рөлсіз, артистің өмірі өмір ме? Ал өмірбойы байланып десе, отбасы бар. Аяқ астынан ауырған баланың халі анау» – [5] деп жазған болатын. Шынайы талантпен қоса, мол ізденісті талап ететін азапты шығармашылық еңбек жайлы сыр шерткенде актрисаның өнерді шын сүйетіндігі паш етіледі. Театр үшін кей кездері адам ретінде отбасылық бақытыңнан бас тартуға тура келетінін өкінішпен мойындайды. Актрисаның көрерменмен сыр бөлісуі монолог арасындағы жекелеген көріністермен толықтырылып, дәйектеліп отырылады. Бірде ол жан жары Ерленмен ортада болған махаббат пен қызғаныш драмасын еске алып, осыған себеп болған репетиция эпизодын режиссер Саматпен бірге ойнап шығады. Ал бір бизнесменнің (кезінде өзіне ғашық болған) өзін ақшаға сатып алмақшы болып, намысын күйдіретін эпизод рухани және материалдық құндылықтардың бүгінгі қоғамдағы ара салмағы туралы терең ойларға бастайды.

Шымылдық ашылған сәттен бірден спектакль басталып қыза түседі. Бұл кезде шын өмірдегі сахнада репетиция кезіндегі болатын

оқиғаларды көрермен назарына ұсынған. Спектакльдің барлық оқиғаларының ұйытқысы, ортақ дінгегі іспеттес болып тұрған бас кейіпкер Айгүлді Д. Темірсұлтанова өз деңгейінде сомдап, нағыз қазақтың ұлтжанды актрисасының бейнесін көрсетті. Бір басына сан қасірет түссе де, «Мен қазақ сахнасында соңғы көрерменге қазақ тілінде ойын көрсетем» – деген кезде актриса өз-өзімен сырласқандай күйде болады. Ал Қ. Тілеуованың Айгүлі бүкіл ғұмырын театрға арнаған. Актрисаның қойылым кезіндегі осындай толғаныс сәттері, кейіпкер бейнесінің монологтарының мағынасын терең ашып айқындата түскен.

Спектакльде коммерсанттың рөлін актер Б. Тұрыс орындайды. Ол дәулетті, билікті азамат, ол үшін бәрі сатылады да, сатып алынады да.

Осындай кейіпкерлердің бірі, А. Сейтметов сомдаған Самат бейнесінің өзіндік орны бар. Пьесада ол толығымен сипатталады. Актер өз кейіпкерін жете меңгерген. Оның мінезін, қимылын, кейбір шыдамы таусылған режиссерлердің қол астындағы артистерге дөрекілік көрсетуімен қатар өз кейіпкерін рухсыз етіп бейнеледі. Шетелге бармақшы болып армандаған сәтінде оның көздері бал-бұл жанып, алыстағы асқар тауына жақындағандай күй кешеді.

Қорыта келгенде, режиссер Н. Жұманиязовтың «Актриса» қойылымында өнер адамының жанкешті шығармашылығын барынша ашып көрсетті. Осындай заман даусымен үн

қатқан көркем дүниелер өзінің бары мен жоғын байқатып, дәреже-деңгейін білдіріп, ұлттық театр өнерімен бірге жасасып келеді. Замандас пен уақыт, уақыт пен театр көкжиегі біте қайнасып тірлік кешкенмен, бүгінгі репертуар көркем дүниелермен қатар ізденістің салғырттығынан кейбір жетіспеушілігі басым сахналық дүниелерге орын беруде. Көрнекті ғалым Б. Құндақбайұлының: «Қазіргі көрермен қауым зерделі, ой-өрісі терең, мәдени талғамы жоғары, рухани ойы жан-жақты адамдар. Оны жеңіл-желпі ортаңқол спектакльдерге келтіре алмайсың. Оған өз заманының ірі проблемаларын көтеретін, ой салатын, байсалды да маңызды нағыз кәсіби көркем дәрежеде жасалған спектакль керек. Сырты жылтырақ, бояма немесе пьеса шеңберінен аспайтын шалажансар спектакльдер, өзінің замандасына айтар сөзі, толғантар ойы жоқ, тек қана эмоцияға құрылған актерлік орындаулар қазір ешкімді қызықтырмайды», – [3, 88 б.] деген сөздерінен бүгінгі көрерменнің өзгергенін байқауға болады. Ал жоғарыда талданған қойылымдар талай жылдан бері театр репертуарынан түспегені көрерменнің талғамынан шығып, олардың жүрегінде өз орнын тапқанын дәлелдейді. Ал шығармашылық адамы туралы спектакльдер көптеп қойылса, көрермендер сол адамдарды сахнадан көріп, өнер жолының ауыр және өнер адамының тағдырының көптеген қиындықтардан тұратынын көреді және аты тарихта қалған тұлғаларымыз театр сахнасында неге өз бейнесін таппасқа.

Әдебиеттер

- 1 Нұрпейіс Б. Қазақтың Жастар мен балалар театры. Алматы: «Алматы баспа үйі» ЖШС, 2006. – 190 б.
- 2 Еркебай А. Табордан табылған талант // Керуен. – №1 (01). – 2005.
- 3 Құндақбайұлы Б. Театрда туған толғаныстар. – Алматы: Өнер, 2006. – 320 б.
- 4 Құндақбаев Б. Уақыт және театр. – Алматы: Өнер, 1981. – 328 б.
- 5 Бектасова Г. Актриса // Түркістан. – 2006, 2-қараша.

References

- 1 Nurpejis B. Kazaktyn Zhastar men balalar teatry. Almaty: «Almaty baspa uii» ZhShS, 2006. – 190 b.
- 2 Erkebai A. Tabordan tabylgan talant // Keruen. – №1 (01). – 2005.
- 3 Kundakbaiuly B. Teatrd tугan tolganystar. – Almaty: Oner, 2006. – 320 b.
- 4 Kundakbaev B. Uakyt zhane teatr. – Almaty: Oner, 1981. – 328 b.
- 5 Bektasova G. Aktrisa // Turkistan – 2006, 2-karasha.